

GROEPSONDERSTEUNING: DE INTERN BEGELEIDER AAN ZET

Een ‘moeilijke groep’ kan een enorme impact hebben op het welbevinden van de leerkracht. Maar wat maakt de groep eigenlijk ‘moeilijk’? De intern begeleider kan leerkrachten van groepen met een ingewikkelde groepsdynamiek begeleiden bij het creëren van een positief groepsklimaat. Met haar kennis van de groep én van de leerkracht kan de IB'er vanuit relatie de leerkracht handelingsgericht ondersteunen om toe te werken naar een groep waarin sprake is van een wij-gevoel.

Alle leerkrachten kennen de gouden en de zilveren weken. De periode na de zomervakantie tot de herfstvakantie is een belangrijke fase in het groepsvormingsproces van de klas. Leerkrachten leren de leerlingen kennen en andersom. De groepsvormingsfasen van Tuckman (zie afbeelding 1) zijn hierbij een leidraad voor het onderwijs geworden. Bij groepen die al jaren dezelfde samenstelling hebben, zal de formingsfase snel doorlopen worden. Bij groepen met veel wisselingen zal hier meer tijd aan besteed moeten worden.

Fase	Uitvoering
Forming	Kennismaken / oriënteren
Storming	Strijd om invloed, wie wordt de baas? Formele / informele leider
Norming	Gemeenschappelijke normen (hoe gaan we met elkaar om?)
Performing	Periode van rust en samenwerken / aan het werk
Adjourning	Afscheid nemen

Groepsvormingsfasen B. Tuckman (1965)

Afbeelding 1. De groepsvormingsfasen van Tuckman

Echter, in het onderwijs is het belangrijk om als leerkracht eerst met de groep de normen te bepalen (hoe gaan we met elkaar om?), alvorens de leerlingen de stormingsfase doorlopen. Kinderen hebben houvast nodig om productief te werken. Klassen waarin regels

en routines slecht functioneren, laten veel verstoring van de les zien (Bijleveld, 2019). In de stormingsfase wordt de rolverdeling binnen de groep bepaald en vindt de strijd om de ‘macht’ plaats. Dus, door eerst goed kennis te maken, dan de normen te bepalen en daarna de stormingsfase te doorlopen, verloopt het groepsvormingsproces vaak vele malen beter. Dit is voor veel leerkrachten en intern begeleiders vaak een eyeopener.

Daarnaast is het belangrijk om gedurende het hele schooljaar te blijven werken aan het wij-gevoel van de groep. De leerlingen én de leerkracht vormen samen de groep. Door steeds consequent terug te komen op het wij-gevoel, wordt dit de norm en voorkom je dat individuen de norm van de groep gaan bepalen. Daarom is het belangrijk om groepsvormende activiteiten gedurende het hele schooljaar te blijven aanbieden.

Ondersteuning door de intern begeleider

Na de herfstvakantie zie je vaak dat vooral het didactische programma veel aandacht krijgt. Leerkrachten hebben geïnvesteerd in de groepsvorming en gaan met de groep aan het werk. In de meeste groepen kan dit prima, maar in sommige groepen blijft het stormen en krijgt de leerkracht geen grip op de groep. De intern begeleider wordt dan vaak om hulp gevraagd. Tijdens de groepsbespreking wordt duidelijk dat

bepaalde (groepen) leerlingen blijven opvallen in gedrag en de grenzen bij de leerkracht blijven opzoeken. Ook kan er een verschil tussen duocollega's naar voren komen. Bij de ene leerkracht komt de groep wél tot werken, bij de andere leerkracht juist heel moeilijk. Zo zijn er vele factoren die van invloed kunnen zijn op de groepsvorming.

De volgende stappen kunnen vervolgens doorlopen worden om zo concreet mogelijk het probleemgedrag in kaart te brengen.

1. **Observatie in de klas**

- Observeer de interactie tussen de leerlingen onderling; wat zie je? Reageren ze continu op elkaar, helpen ze elkaar, is de interactie positief/negatief?
- Observeer de interactie tussen leerlingen en de leerkracht; wat zie je? Hoe is de communicatie, zit de leerkracht overal bovenop of juist niet, is er een positieve interactie?
- Belangrijk is het in kaart brengen van het concrete probleemgedrag.

2. **Sociogram afnemen; hoe zijn de rollen verdeeld in de groep?**

Omdat er vaak sprake is van onderhuidse problematiek en je zicht wilt krijgen op de rolverdeling in de groep, is het belangrijk om een sociogram af te nemen. Hiervoor zijn talloze sociogrammen beschikbaar, bijvoorbeeld uit de sociaal-emotionele methode die gebruikt wordt op school. Sometics biedt een online sociogram aan, evenals een sociomatrix, waarbij online een sociogram afgenomen en gescoord kan worden. Ook www.stoeltjesdans.nl is een mogelijkheid. Dit sociogram is gebaseerd op wetenschappelijke inzichten over effectieve strategieën bij het bepalen van de plekken in de klas. De online tool levert een rapport op over de sociale veiligheid en onderlinge relaties in de groep. Op basis hiervan kunnen leerkrachten een klasindeling maken die aansluit bij de onderwijsdoelen en het sociale klimaat (Gremmen & Van den Berg, 2022).

Het is aan te raden om twee keer per jaar een sociogram af te nemen. Zo heb je een helder beeld van de groep en kan je tussentijds inspelen op veranderingen in de onderlinge relaties tussen leerlingen.

3. **Gesprek met de leerkracht(en)**

Bespreek met de leerkracht welke afspraken er zijn gemaakt met de groep. Bekijk of er duidelijke (zichtbare!) afspraken aanwezig zijn in de groep en of deze consequent worden gehanteerd. Kijk ook welke consequenties er zijn als afspraken niet nagekomen worden. Kortom, zijn er duidelijke normen in deze groep?

Je bespreekt tevens op welke momenten het wél goed gaat in de groep. Bij welke lessen heerst er een fijne groepssfeer? Analyseer samen wat maakt dat er dan wél een fijne groepssfeer heerst. Dit is een aanknopingspunt voor het ondersteuningsplan dat volgt na deze analyse. Bespreek of er gewerkt wordt met een beloningssysteem. Heeft dit het gewenste effect en waarom wel/niet?

Tot slot; worden er sociaal-emotionele lessen gegeven en werken deze voldoende? Geeft de leerkracht ze 'omdat het moet', of worden ze toegepast op wat er speelt in de groep (maatwerklessen)?

Na het doorlopen van deze drie stappen heb je als intern begeleider concrete informatie verkregen waarop je je ondersteuningsplan kunt baseren. Door eerst heel bewust de fases 'waarnemen' en 'begrijpen' van het handelingsgericht werken (HGW) te doorlopen (Pameijer, 2017), voorkom je dat je gelijk met oplossingen en adviezen komt die vaak maar kortdurend werken (brandjes blussen). Op basis van de verzamelde informatie kan een interventie ingezet worden om het sociale klimaat en de sociale veiligheid in de groep te vergroten.

Het kiezen van een geschikte interventie

Na het ordenen en bespreken van alle informatie kan gekeken worden welke ondersteuning de leerkracht én de groep nodig hebben. Een interventie is succesvol als deze rekening houdt met zichtbare patronen, behoeftes en motieven van de leerlingen en de invloed van het gedrag op het groepsproces (De Meulder & De Groot, 2023). Soms is coaching van de leerkracht in de klas nodig of gaat het om (extra) ondersteuning van individuele leerlingen in de groep. Soms moeten er gerichte extra lessen ingezet worden met betrekking tot respect, omgaan met elkaar, waarden en normen, enzovoort. Hiervoor zijn diverse methodes beschikbaar. Tot slot kan het inzetten van een externe ondersteuner helpend zijn om met een frisse blik naar de groep te kijken en de leerkracht en intern begeleider te ondersteunen met de groepsdynamiek. ■

Tips

- Observeer *concreet* probleemgedrag in de groep. Zo voorkom je dat je vanuit een onderbuikgevoel of 'in the heat of the moment' een aanpak inzet die vaak maar voor korte duur werkt.
- Het is belangrijk dat de leerkracht zich gesteund voelt bij de aanpak van de moeilijke groep. Leerkrachten staan vaak in de overlevingsstand en kunnen zich heel alleen voelen. Door een steunende factor te zijn, is er vaak ruimte om een andere/nieuwe aanpak te proberen.
- Werk in alle groepen vanuit een *wij*-gevoel. Dit is de basis voor een positief groepsklimaat. We doen het *met elkaar*, deze groep is van ons allemaal en we willen ons hier veilig en fijn voelen. En vergeet niet: de leerkracht is óók onderdeel van de groep.

Meer lezen?

- *Bijleveld, B. (2019). De Gouden Weken 2.0: groepsvorming & ouderbetrokkenheid. Eduforce.*
- *Grebben & van den Berg (2022). Wat zijn de effecten van het herverdelen van complexe groepen of zitplaatsen op individuele leerlingen en op sociale dynamieken in de groep? Kennisrotonde. (z.d.):*
- *De Meulder, T., & De Groot, T. (2023). Groepsdynamiek in het onderwijs: de complexiteit stap voor stap ontrafeld. Thema.*
- *Pameijer, N. (2017). Handelingsgericht werken: samenwerken aan schoolsucces. Acco Uitgeverij.*

Anne-Marie Visser werkte als leerkracht en intern begeleider, ambulante begeleider (cluster 4) vanuit het speciaal onderwijs, kwaliteitsadviseur en als Orthopedagoog-Generalist in het onderwijs en de GGZ. Zij heeft zich gespecialiseerd op het snijvlak onderwijs en zorg en is werkzaam als universitair klinisch vaardigheidsdocent. Anne-Marie begeleidt vanuit haar eigen pedagogische en onderwijspraktijk (www.praktijkvikids.nl) scholen met vragen over moeilijke groepen.

Samenvatting

De intern begeleider speelt een belangrijke rol bij het ondersteunen van leerkrachten die een groep hebben met een ingewikkelde groepsdynamiek. Door planmatig en in samenwerking met de leerkracht informatie te verzamelen over de groep, kan de intern begeleider een ondersteunende en begeleidende rol spelen met betrekking tot het verbeteren van de groepsdynamiek en het opstellen van een passend ondersteuningsplan voor de groep.